

Distanční text

(Základy práva pro sociální pedagogy – distanční e-kurz)

PRÁVNÍ SYSTÉM a PRÁVNÍ ŘÁD

První kapitola představuje úvodní, resp. základní právní pojmy. Díky předložené části skript je tak možné získat představu o tom, jak funguje právní systém, jak je vytvářen a co je jeho součástí. S tím nutně souvisí seznámení s hlavními součástmi legislativního procesu a s pojetím právního systému v naší zemi.

ČAS KE STUDIU:

- Právo a právní věda – co tyto pojmy znamenají? (10 minut)
- Právní systém, rozdělení práva (15 minut)
- Právní předpisy, legislativní proces (15 minut)
- Soukromé a veřejné právo a jejich zásady, právní odvětví (25 minut)
- Ústava, ústavní pořádek (10 minut)
- Složky moci ve státě, legislativní, exekutivní a soudní orgány (10 minut)
- celkem: 85 minut

PO PROSTUDOVÁNÍ TEXTU DOKÁŽEŠ:

- popsat, co znamenají základní právní pojmy a co tvoří právní systém naší země
- vysvětlit, jak se přijímají předpisy, co mezi ně patří a jaké jsou mezi nimi vazby
- pochopit, co rozlišuje právo soukromé a veřejné

- pojmenovat zaměření jednotlivých právních odvětví
- vysvětlit, kde a jak je rozdělena státní moc a kdo ji představuje

OBSAH UČIVA KAPITOLY:

- Právo a právní věda – co tyto pojmy znamenají?
- Právní systém, rozdělení práva
- Právní předpisy, legislativní proces
- Soukromé a veřejné právo a jejich zásady, právní odvětví
- Ústava, její význam, ústavní pořádek
- Složky moci ve státě: legislativní, exekutivní a soudní orgány

KLÍČOVÁ SLOVA UČIVA:

právo, právní věda, právní systém, ústava, ústavní pořádek, legislativní proces, státní moc, zákonodárná moc, výkonná moc, soudní moc, soudní soustava, soukromé právo, veřejné právo, právní odvětví, právní norma, právní předpis, zákon, podzákonný předpis, právní zásada, základní lidská práva

ROZŠÍŘUJÍCÍ STUDIJNÍ LITERATURA:

- TOMANCOVÁ, J. a kol. *Základy práva (nejen) pro školy – nové vydání*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, ISBN 78-80-7326-183-2.
- KROUPA, J. *Ústavní právo*. In: *Právní nauka pro školy i praxi*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, ISBN 80-210-1118-1.
- HARVÁNEK, J. a kol. *Teorie práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2004, ISBN 80-210-3509-9.

- HARVÁNEK, J. DOSTÁLOVÁ, J., HOUBOVÁ, D., HUNGR, P., BRZOBOHATÁ K., URBANOVÁ, M., VANĚK, R., VEČEŘA, M., WEINBERGER, O. a FERDUSOVÁ, I. *Teorie práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2004, ISBN 80-210-3509-9.
- JANKŮ, M. a kol. *Základy práva pro posluchače neprávnických fakult*. Praha: C. H. Beck, 2013, ISBN 978-80-7400-494-0.
- VARVAŘOVSKÝ, P. *Základy práva. O právu, státě a moci*. ASPI, 2009, ISBN 978-80-7357-407-9.

Právo a právní věda: co tyto pojmy znamenají?

Úvodní část studijního materiálu obsahuje informace o základních právních pojmech, tedy odpovídá na otázky, *co* je právo, *jak* vzniká, na jaké *části* je můžeme rozdělit a podobně. Po jeho přečtení tedy bude jasnější, co právo obsahuje, čím se zabývá právní věda, jak právo vzniká a jak funguje. Právo lze popsat jako soubor, souhrn právních pravidel. Tato pravidla se nazývají právní normy. Právní norma je tedy základní stavební jednotkou právního řádu. Příkladem právní normy je: „Tomáš Garrigue Masaryk se zasloužil o stát.“ nebo: „V obci je povolena rychlost 50 km v hodině“. Právní normy, které spolu obsahově, tematicky souvisejí (což dvě právě uvedené normy nesplňují), jsou pak v tomtéž právním předpisu. Související právní předpisy tvoří právní odvětví. A všechna odvětví spolu pak tvoří právní řád konkrétní země. Například právní norma „Zaručuje se samospráva územních samosprávných celků.“ je obsažena v předpisu, který nazýváme ústava. Tento předpis je součástí právního odvětví nazývaného jako ústavní právo. A ústavní právo je jako součást veřejného práva jedním z odvětví právního řádu České republiky. Právní normy tedy tvoří spolu právní předpis, ten je součástí určitého právního odvětví. A k tomuto tématu ještě jedna podstatná informace: právní předpisy sdružené do určitého právního odvětví jsou řízeny určitými právními zásadami. Právní zásady nalezneme zejména v těch významnějších předpisech (zákoník práce, občanský zákoník, trestní zákon, školský zákon, správní řád apod.) hned na začátku, v prvních paragrafech. Platí tedy následující „stavebnice“ našeho právního řádu: právní normy ovládané obdobnými zásadami tvoří právní předpis, který je součástí právního odvětví, a všechna odvětví spolu tvoří právní řád. Lze to demonstrovat na následujícím příkladu. Právní normou obsaženou v trestním zákoně je „Nikdo nemůže být potrestán za čin, který byl v době spáchání beztrestný“. Zásada, která je v daném případě nosnou

zásadou trestního práva, je zásada zákazu retroaktivity. Předpis, v tomto případě trestní zákon, je součástí právního odvětví nazývaného jako trestní právo. Trestní právo jako součást veřejného práva je pak významnou součástí našeho právního řádu.

Dokážete z předchozího výkladu doplnit jiné příklady těchto pojmů než ty, které jsme v textu zmínili?

Tab. č. 1: Příklady - základní právní pojmy

1. právní norma:
2. právní předpis:
3. právní odvětví:

Uvedli jsme, že pro výklad právních norem jsou podstatné právní zásady, tedy obecná pravidla, principy, na nichž je založen náš právní řád. Mezi nejvýznamnější zásady demokratického právního řádu patří mj. následující, ale bylo by možné jmenovat řadu dalších.

ignorantia iuris neminem excusat = *neznalost zákona neomlouvá*

rovnost mezi subjekty právního vztahu, resp. mezi občany (žádný občan nemůže mít více práv například kvůli svému vyššímu majetku)

zákaz retroaktivity = žádný občan nemůže být postihován trestem za spáchání trestného činu, pokud v době spáchání skutku ještě nebyl zákonem chápán jako trestný čin

pacta sunt servanda = *smlouvy se musí dodržovat*

autonomie vůle = *svoboda smluvních stran*

Dokážete blíže vysvětlit význam, resp. praktické využití právě zmíněných právních zásad? Dále zkuste odhadnout a doplnit následující právní zásady. Níže uvedená zásada zákazu diskriminace odpovídá, tj. lze ji vyjádřit i jako jednu z výše uvedených zásad – kterou?

Tab. č. 2: Právní zásady

4. zákaz diskriminace:
5. humánnost trestů:
6. ochrana právní jistoty účastníka řízení - občana:

Předpisy jsou různé podoby, nepatří mezi ně jen zákony. Zákon je sice typickým příkladem předpisu, ale náš právní řád obsahuje také další předpisy. Krátce bychom mohli shrnout, že předpisy máme ústavní, zákonné a podzákonné (blíže k jejich typům a vzájemným vazbám viz níž v této části). Předpisy složené z právních norem tedy tvoří právní systém, jinými slovy právo jako soubor pravidel, jimiž se musíme řídit. Ve společnosti přitom existují také jiná pravidla (resp. jiné normy): lidé se, alespoň někteří, řídí také náboženskými normami, většina z nás se řídí morálními normami, v některých specifických otázkách existují technické normy, sportovní normy - pravidla apod. To, co odlišuje právní pravidla chování od ostatních jmenovaných, je proces jejich vzniku, jejich forma a státní vynutitelnost. Za nedodržení právní normy může stát udělovat sankce, dokonce v podobě odejmutí tak významné hodnoty každého z nás, kterou je osobní svoboda. To u jiných norem vysledovat nelze, přestože jsou pro život nepochybně také významné. Jakými způsoby stát vynucuje dodržování právních pravidel, uvidíme v následujících částech tohoto studijního textu.

Právní normy lze dělit podle různých hledisek: především lze rozlišit normy hmotné a procesní, a dále právní normy dispozitivní a kogentní. To je patrně nejpodstatnější členění norem, přestože právní teorie zná další způsoby členění (normy obsahující sankci, resp. normy bez sankce a podobně). Hmotněprávní norma stanoví základ právních pojmů, tj. „hmotu“, například v trestním právu taková norma uvádí, co je trestný čin, jaké existují tresty atp. Naproti tomu procesní normy pojednávají o postupu státních orgánů nebo účastníků řízení (soudního, správního apod.). Dávají tedy návod k tomu, kde je možné bránit svá práva – u kterého orgánu, v jaké lhůtě a podobně. Procesní předpisy jsou označovány jako „řád“, mj. trestní řád, občanský soudní řád. Ještě podstatnější je ovšem členění na normy dispozitivní a kogentní. Zjednodušeně lze uvést, že od dispozitivních právních norem, které jsou typické pro soukromé právo, je možné se smluvně odchýlit, zatímco od norem kogentních převažujících v právu veřejném, tak učinit nelze. Občan si proto může smluvně ujednat jiná pravidla pro svůj právní vztah s jiným občanem,

než ta, která jsou uvedena v dispozitivní právní normě. Naproti tomu mj. v trestním právu jsou normy kogentní, protože by bylo absurdní, že bych si mohla smluvně ujednat například s policistou nebo vězeňským dozorcem odchylku od toho, když soud rozhodne o mém trestu odnětí svobody.

OTÁZKA 1: Která z následujících tvrzení jsou správná?

- A: právní řád je složen výhradně ze zákonných a podzákonných předpisů
- B: od kogentní normy je možné se smluvně odchýlit
- C: právní předpis se skládá z právních odvětví a ta se skládají z právních norem
- D: procesní normy se týkají různých typů řízení

O právu jako společenském fenoménu a jeho tvorbě pojednává právní věda, označovaná také jako *jurisprudence*. Jde tedy o vědní obor, jehož předmět zájmu je vznik, fungování a využívání právních norem. Jeho nedílnou součástí, resp. spolupracujícím vědním oborem, je právní filosofie. Ta se zabývá podstatou práva a jeho smyslem. Právní filosofie se také vždy zabývala otázkou, jak právo vzniká, kde jsme ho vzali. Na tuto otázku jednotliví myslitelé odpovídali různě, mj. se domnívali, že normy jsou dány Bohem, a že právě proto je nutné se jimi řídit. Rozlišili také právo přirozené a pozitivní, přičemž přirozeným právem je podle nich to, které vlastně lidé nemuseli vymyslet, které je tu prostě „od přírody“ na světě dáno, resp. každému člověku přirozená práva náleží právě proto, že se narodil jako lidská bytost. Přirozená, někdy také nazývaná základní, práva jsou proto součástí lidsko-právních dokumentů. Právo pozitivní je naopak to, na němž jsme se jako společnost smluvili. O tomto pojednává svým dílem T. Hobbes, který upřednostňuje právo pozitivní před přirozeným: v předstátní společnosti, kde existovalo jen přirozené právo, byl *člověk člověku vlkem*. Jen právo pozitivní, tedy právo dané panovníkem, nejlépe absolutním monarchou, nastolí ve společnosti pořádek: jen takové právo lze vynutit.

OTÁZKA 2: Proč Hobbes upřednostňuje pozitivní právo před právem přirozeným?

- pozitivní právo je novější, modernější
- přirozené právo je podle dalších filosofů dáno Bohem, přičemž Hobbes je ateista
- jen pozitivní právo stanoví patřičný řád a je vynutitelné
- přirozenoprávní systém funguje dobře, ale výhradně pozitivní právo nám dal Bůh, proto je významnější

Pokuste se na základě předchozího textu vysvětlit svými slovy následující pojmy a vztahy:

Tab. č. 3: Vztahy mezi právními pojmy

1. dispozitivní právní norma
2. pozitivní právo
3. vztah mezi právní normou a právním předpisem
4. vztah mezi právním předpisem a právním řádem

Právní systém, členění práva

Už jsme uvedli, co tvoří právní řád, resp. právní systém. Zopakujme, že konkrétním právním pravidlem je právní norma začleněná do právního předpisu. Související předpisy tvoří právní odvětví. Podle toho, které právní vztahy jednotlivá odvětví upravují, rozlišujeme soukromoprávní odvětví, tedy občanské právo, rodinné právo, obchodní právo, pracovní právo, a dále veřejnoprávní odvětví, tedy právo ústavní, finanční, správní a trestní. Nebudeme na tomto místě

uvádět, čím se zabývají jednotlivá odvětví, ani v čem spočívá rozdíl nebo vztah mezi soukromým a veřejným právem, protože o tom pojednáváme v textu níže. Na tomto místě ale můžeme uzavřít, že jedním z hledisek členění práva je rozlišení soukromého a veřejného práva. Nejde ale o jediný možný způsob členění práva. Dále rozlišujeme právo subjektivní a objektivní, vnitrostátní a mezinárodní, a dále mj. právo přirozené a pozitivní, jak jsme viděli už výše. Subjektivní právo je oprávnění jednotlivce, tedy právní nárok občana například na vyplacení dávky v situaci, pokud jeho majetkové poměry naplňují podmínky zákona, jež s sebou nese právě přiznání této sociální dávky. Naopak právem objektivním nazýváme soubor právních pravidel, tj. právní řád. Také zmíněné členění na vnitrostátní a mezinárodní právo je významné: je třeba se řídit nikoli jen předpisy, které vznikly ve státě, ale i tím, k čemu se stát na mezinárodním poli zavázal. Proto například musíme respektovat právní předpisy Evropské unie, jelikož jsme se stali členy této organizace.

Pokuste se vysvětlit následující způsoby rozlišení právních norem a práva.

Tab. č. 4: Rozlišující hlediska: právní normy, právo

ČLENĚNÍ PRÁVNÍCH NOREM	ČLENĚNÍ PRÁVA
1. Kogentní vs. dispozitivní	1. Subjektivní vs. objektivní
2. Hmotné vs. procesní	2. Vnitrostátní vs. mezinárodní
3. Soukromoprávní vs. veřejnoprávní	3. Soukromé vs. veřejné
	4. Přirozené vs. pozitivní

Právní předpisy, legislativní proces

Výš jsme uvedli, že základní stavební jednotkou právního řádu je právní norma, jako pravidlo chování specifické tím, že jeho dodržení je vynutitelné státní mocí. Normy zabývající se určitou otázkou pospolu tvoří právní předpis. V této části se budeme blíže věnovat typům právních předpisů, jejich vazbami a vznikem předpisů. Předně je třeba zdůraznit, že legislativní orgány České republiky nejenže vydávají vnitrostátní předpisy, ale jsou také povinny respektovat mezinárodní právní závazky. To se projevuje mj. tím, že je třeba dodržovat právní závěry, na nichž se usnesly orgány Evropské unie, jakož i mezinárodní dohody obecně. Dokonce čl. 10 Ústavy ČR uvádí, že pokud by stanovila mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva (hovoříme o tzv. aplikační přednosti). Obdobně funguje také právo EU, které jsme výš už zmiňovali. Byl-li vydán předpis EU, nemůže ho ČR jako členský stát nedodržet: pokud si nevčlení některý z předpisů EU do svého právního řádu, může se pak za splnění dalších podmínek český občan domáhat přímo toho, co uvádí evropské právo. To nastává v situaci, kdy je vydána směrnice (to je totiž typ předpisu, který si musí každý členský stát implementovat do vlastního právního řádu). Jsou dále vydávána nařízení, ta již není třeba implementovat, působí a priori. Fungují tedy zhruba jako „evropské zákony“.

Nyní už k českým předpisům. Na ústavní úrovni, tzn. nejvýš v právním řádu vůbec, stojí ústava a ústavní zákony. S nimi musí být v souladu standardní zákony a další podústavní předpisy. Přijetí ústavních předpisů představuje komplikovanější, resp. přísnější proces, než je tomu u klasických zákonů. Na zákonné úrovni jsou vedle zákonů přijímána ještě zákonná opatření, a to senátem, pokud je rozpuštěna poslanecká sněmovna. Mimo předpisů ústavních a zákonných je dále třeba se řídit podzákonnými předpisy, které jsou jednak vydávány na centrální úrovni, tj. vládou a ministerstvy, jednak orgány samosprávy. V Ústavě ČR, tedy nejvýznamnějším předpisu vůbec, se stanoví, že se zaručuje samospráva územně samosprávných celků. Tuto samosprávu vykonávají obce a kraje právě tím, že vydávají své vlastní předpisy.

OTÁZKA 3: Které typy předpisů obsahuje náš právní řád?

- ústavu, podzákoné předpisy, tedy vyhlášky a nařízení, a zákony
- zákonné a podzákoné předpisy a dále právo EU
- ústavní pořádek, zákony, zákonní opatření a právo EU
- ústavu, ústavní zákony, zákony, zákonná opatření a podzákoné předpisy

Soukromé a veřejné právo a jejich zásady, právní odvětví

Právní systém lze rozlišit především na soukromé a veřejné právo. Zatímco soukromé právo se týká spíše jednání soukromých, fyzických osob, typicky uzavírání smluv mezi soukromými osobami, právo veřejné se dotýká zejména postavení a působení státních orgánů, státní moci. Z tohoto úvodního tvrzení pak vyplývá rozdíl mezi oběma složkami práva. Zatímco v právu soukromém platí, že co není výslovně zakázáno, to je povoleno (= pro soukromé osoby), veřejné právo je naopak charakterizováno zásadou: co není výslovně povoleno, to je zakázáno (= pro veřejné orgány). Znamená to tedy, že jestliže se dva občané domluví, že uzavřou dohodu, která není upravena v zákoně, lze tak učinit (to je v duchu zásady autonomie vůle, resp. smluvní svobody). S touto zásadou jdou ruku v ruce tzv. dispozitivní právní normy, neboť to jsou normy, od kterých se smluvní strany mohou odchýlit. Mohou si tedy stanovit vlastní „pravidla hry“, která budou jiná než ta uvedená v dispozitivní právní normě. Platí mezi nimi také procesní rovnost, tzn. v případném soudním řízení mají obě strany smluvního vztahu totožná práva. Právě vzhledem ke smluvní svobodě, která ovládá celé soukromé právo, v této oblasti převládají dispozitivní právní normy. Stát do uzavírání smluv příliš nezasahuje, nicméně zakazuje uzavření smlouvy, která nějak obchází zákon nebo je v rozporu s dobrými mravy. Co je v rozporu s dobrými mravy, by ovšem musel v konkrétním případě rozhodnout soud. Smlouvou proti dobrým mravům by například byla i v médiích uváděná situace, kdy si dva němečtí občané ujednali, že jeden druhého zabije a pak jej sní. Přestože obě smluvní strany s tímto souhlasily (a smlouva byla dokonce realizována: občan, který byl zabit a sněden, byl patrně masochista), u soudu bylo napadáno, že

smlouva nemohla být platná – právě proto, že takováto dohoda je proti dobrým mravům, tj. člověk se nemůže smlouvou vzdát toho nejvzácnějšího, co má, a sice práva na život.

Zatímco soukromé osoby jsou omezeny tím, co je výslovně zakázáno (tzn. mají značnou autonomii vůle = smluvní svobodu), veřejnoprávní orgány (úřady, soudy, policisté) mohou konat jen to, co jim zákon výslovně dovoluje. To uvádí již článek druhý Ústavy ČR, když říká, že státní moc je možno vykonávat jen v mezích stanovených zákonem. Oproti soukromému právu, v němž převládají dispozitivní právní normy, v právu veřejném nalezneme normy kogentní, tedy takové, od jejichž znění se nelze odchýlit. Bylo by absurdní, kdyby se například soudce mohl dle libosti odchylovat od zákona při vyměřování trestu za spáchaný trestný čin. Adresátem kogentních norem jsou tedy mocenské orgány, mezi nimi soudy, policisté, úředníci, ale také ředitelé škol ad. Ve veřejném právu převládá mocenský vztah mezi subjekty: například ředitel školy rozhoduje z autoritativní pozice o přijetí žáka ke vzdělávání v jím řízené škole. Mezi přijímaným žákem a ředitelem není rovnost: ředitel rozhoduje o právech žáka, nikoli ale naopak. Podobně mocenským je vztah mezi policistou a pokutovanou osobou, když policista rozhodne o udělení pokuty.

Dokážete na základě předchozího výkladu vysvětlit rozdíl, případně vztah mezi soukromým a veřejným právem? Doplňte následující tabulku, resp. uveďte, zda je pojem příznačný pro veřejné, nebo pro soukromé právo, a pokuste se vysvětlit proč.

Tab. č. 5: Rozdíl mezi soukromoprávními a veřejnoprávními právními vztahy

1. zásada autonomie vůle:
2. mocenský vztah mezi subjekty právního vztahu:
3. převaha dispozitivních právních norem:
4. procesní rovnost mezi subjekty:

Do práva soukromého lze začlenit následující právní odvětví: občanské právo, obchodní právo, pracovní právo a rodinné právo. Do veřejného práva řadíme právo ústavní, správní, finanční a trestní. Co jednotlivá tato odvětví upravují a v kterých předpisech jsou upravena?

OBČANSKÉ právo je stěžejní pro celé soukromé právo. Zabývá se zejména postavením fyzických osob, smluvním právem, tj. za jakých okolností je možné uzavírat smluvní vztahy, kdo má k tomu způsobilost, jaká existují majetková práva a jak je lze převádět, jak přecházejí skrze dědění, jak jsou upraveny vazby k nemovitostem ad. Hlavními předpisy jsou občanský zákoník a občanský soudní řád (ten uvádí postup při soukromoprávním soudním řízení). Nový občanský zákoník, tedy zákon č. 89/2012 Sb., účinný od počátku r. 2014, přitom nově upravuje i smlouvy mezi obchodními společnostmi, což dříve upravoval obchodní zákoník. Ten byl, stejně jako zákon o rodině, zrušen, a témata dříve upravená těmito zákony jsou nyní v občanském zákoníku. Občanský zákoník přináší ale i řadu dalších, z pohledu autorky vítaných, změn, například nyní již není zvíře vnímáno jako objekt vlastnictví jeho majitele, ale jako bytost se svými právy (to ovšem neznamená, že dosud nebylo nepříznivé zacházení se zvířaty zakázáno: jednak existuje zákon na ochranu zvířat proti týrání, jednak v určitých případech je nelidské nakládání s nimi i trestné). Dnes už ovšem zvíře není věcí a není například možné je zabavit v rámci exekuce.

RODINNÉ právo upravuje vznik a zánik manželství, úpravu styku s dítětem například pro případ rozvodu, rodičovskou zodpovědnost, a dále náhradní rodinnou péči, tzn. problematiku osvojení a pěstounské péče. Uvedené vztahy jsou upraveny novým občanským zákoníkem – zákon o rodině byl zrušen.

OBCHODNÍ právo je upraveno zejména v občanském zákoníku a v taktéž nově přijatém zákonu o obchodních korporacích. Předmětem obchodního práva je vznik a fungování obchodních společností a družstev, obchodování prostřednictvím cenných papírů, uzavírání obchodních závazkových vztahů mezi podnikateli. Dále je předmětem obchodního práva tzv. nekalá soutěž, tzn. situace, kdy podnikatel parazituje na pověsti jiného podnikatele, nebo jinak klame spotřebitele nebo soutěžitele. Zakázána v tomto smyslu je například kromě parazitování na pověsti konkurenta také srovnávací reklama, klamavá reklama, nebezpečí vyvolání záměny apod.

PRACOVNÍ právo upravuje vztahy mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem, tzn. náležitosti pracovní smlouvy, podmínky výpovědi atd. (individuální pracovní právo), jakož dále také problematiku vzniku a fungování odborů a uzavírání kolektivních smluv, tzn. smluv mezi zaměstnavateli a odbory (kolektivní pracovní právo). Základním předpisem je zákoník práce

(platí pro fázi uzavřeného pracovního poměru a upravuje hlavně vztahy mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem), podstatnými jsou ale také zákon o zaměstnanosti (týká se především fáze před uzavřením pracovního poměru), zákon o mzdě, zákon o minimální mzdě.

ÚSTAVNÍ právo je stěžejním odvětvím celého právního řádu. Zakotvuje celý rámec fungování právního státu, když v ústavě rozlišuje tři složky státní moci, tedy legislativní, exekutivní a judikativní (soudní) moci, dále vymezuje hlavní znaky zákonodárného sboru, upravuje problematiku voleb apod. Součástí ústavního pořádku není jen Ústava ČR, ale také v neposlední řadě Listina základních práv a svobod. Dalšími předpisy ústavního práva jsou zákony upravující volby do parlamentu nebo volby do krajů a obcí. Více o ústavě viz níže v tomto studijním textu.

TRESTNÍ právo je represivní součástí právního řádu. Jeho cílem je především ochrana veřejných závažných zájmů, jako je ochrana života a zdraví občanů ČR, majetku občanů ČR, veřejných financí, životního prostředí apod. Cílem je tedy prošetřování trestných činů a následné potrestání osoby, která je vinna za spáchání trestného činu. Základními předpisy jsou mimo trestní zákon dále trestní řád a zákon o soudnictví ve věcech mládeže.

FINANČNÍ právo upravuje problematiku vybírání daní a jiných plateb, většinou poplatků. Orgány odpovědnými za uvedené vybírání daní do veřejných rozpočtů jsou finanční úřady a finanční ředitelství. Základním předpisem je daňový řád.

SPRÁVNÍ právo je rozsáhlým právním odvětvím, které v sobě zahrnuje celou řadu předpisů. Nejpodstatnějším z nich je nicméně správní řád. Podle tohoto předpisu postupují většinou úřady (správní orgány), pro určité otázky ale existuje speciální právní úprava ve speciálních zákonech. Například pro úsek správy ochrany přírody a krajiny existuje speciální předpis – zákon o ochraně přírody a krajiny. Tento zákon upravuje některé přestupky proti této ochraně. Jiné přestupky mohou být v jiných zákonech. Obecné přestupky jsou nicméně upraveny ve správním řádu.

Určete, do kterého právního odvětví spadají následující problematiky.

1. živnostenské právo, postup živnostenských úřadů
2. postup orgánů v oblasti životního prostředí
3. vybírání poplatků státem
4. osvojovací řízení
5. uzavírání kupní smlouvy k movité věci
6. volby do Parlamentu ČR
7. zakládání družstev

Ústava, ústavní pořádek

Stěžejním právním předpisem, od něhož se odvíjí fungování moci ve státě, je Ústava ČR, tedy zákon č. 1/1993 Sb., která shrnuje charakter našeho státního zřízení v článku prvním: Česká republika je podle něj demokratickým, svrchovaným, jednotným, právním státem. Přitom přívlastek demokratický znamená, že veřejná moc je vykonávána skrze zástupce, jež jsou voleni ve svobodných parlamentních volbách. Skutečnost, že se jedná o stát svrchovaný, znamená, že českým orgánům nemůže mezinárodní orgán brát suverenitu. Jednotným státem jsme proto, že nejsme rozděleni dle federativního uspořádání. A konečně stát právní značí, že státní orgány se musí řídit zákonem. Musí vládnout právo, nikoli konkrétní orgány nebo funkcionáři a jejich zájmy (v historii se i diktátorské režimy snažily vyvolat dojem vlády práva, ve skutečnosti ale bylo právo a také soudy silně zneužívány pro naplnění politických zájmů). V dřívější historii ale platilo, že panovník nebyl omezen nikým (v některých teoriích byl omezen bohem, občas ale dokonce dochází ke ztotožnění panovníka s bohem). Až v době vzniku parlamentarismu v Anglii můžeme hovořit o omezování formálního vlivu panovníka: podle *Magny Charty Libertatum*, tzn. Velké listiny svobod (1215), již král nemá zcela absolutní moc: musí se řídit totiž zákonem, nemůže jednat zcela libovolně.

Ústava ČR je ústavou rigidní. To znamená, že změny ústavy lze dosáhnout pouze při souhlasu kvalifikované většiny zákonodárců. Dále je demokratická (rozděluje státní moc na více subjektů¹), psaná, republikánská (opakem by byla ústava zakotvující monarchické zřízení) a unitaristická. ČR je tedy unitárním státem, nikoli federací (tou bylo dřívější Československo od závěru 60. let 20. století). Ústava je rozdělena na 8 hlav, jednotlivé hlavy dále řeší: rozdělení legislativy, exekutivy, soudní moci, dále Nejvyšší kontrolní úřad, Českou národní banku, zakotvuje také územní samosprávu, tzn. obce a kraje. Stanoví také, které orgány představují složky moci, jak vznikají, jaké jsou podmínky volitelnosti apod. Určuje podmínky aktivního a pasivního volebního práva mj. do poslanecké sněmovny. Aktivní volební právo přitom určuje, za jakých podmínek můžu volit, pasivní určuje, kdy můžu být volena.

Do ústavního pořádku řadíme vedle dalších ústavních předpisů Listinu základních práv a svobod, tzn. z. č. 2/1993 Sb. Zatímco ústava rozlišuje hlavní části státní moci a zakotvuje fungování orgánů státní moci, Listina uvádí jednotlivá práva jednotlivce – občana, která musí být vždy, při rozhodování orgány veřejné moci, dodržena. Tyto dva předpisy mají nejvyšší právní moc ve státě. Dále jsou přijímány na ústavní úrovni také ústavní zákony, většinou se přijímají o nejpodstatnějších otázkách týkajících se fungování státu, například byl přijat ústavní zákon o rozdělení československé federace. S ústavními předpisy musí být všechny předpisy zákonné a podzákonné právní síly. Na zákonné úrovni jde o zákony, případně zákonná opatření senátu, která jsou přijímána v případě, kdy je rozpuštěna poslanecká sněmovna. Žádný zákonný předpis nesmí zasahovat do Listinou zaručených práv jednotlivce.

Složky moci ve státě: legislativní, exekutivní a soudní orgány

¹ Opakem demokratického zřízení je zřízení totalitní, k němuž se blíží některé autoritářské a diktátorské režimy, nebo v historii většina říší, království a jiných mocnářství. Pro ně je naopak typické, že moc je soustředována buď téměř jen do rukou vládnoucího – mocnáře, nebo do rukou úzké skupiny nejmocnějších. Neprobíhá ani klasické rozdělení moci zákonodárné, výkonné a soudní – v jisté míře všechny typy moci realizuje právě panovník, nebo jsou mu jiné složky moci, typicky soudy, loajální. Příkladem je římské císařství: císař jak vydával řadu předpisů, tak je i vykonával, a byl dokonce odvolací instancí od standardního soudu. V současnosti bývá kritizován mimo země, kde je standardní světské právo ve velké míře spojeno s právem šaría, také z nám nejbližších zemí Bělorusko a Rusko. Kritika směřuje hlavně vůči potlačování svobody médií a opozice: jde o prvky nedemokratického režimu.

Státní moc dnes nevykonává jen jedna osoba nebo jedna instituce: především ústava, již pak doplňují další předpisy, zakotvuje rozdělení moci ve státě. Co přináší moc legislativní, exekutivní a soudní? Obecně bychom mohli konstatovat, že legislativci (z lat. *lex* = zákon, proto zákonodárná moc = legislativní) vytvářejí, přijímají zákony a těmi se musí řídit i orgány exekutivní a soudní. I soudci jsou samozřejmě vázáni zákony. Exekutivní moc pak může to, co je stanoveno v zákonech, svým způsobem doplňovat přijímáním podzákonných předpisů (typicky vyhláškami ministerstev). Základní rozdíl mezi tím, co vytváří zákonodárná, tj. legislativní, moc, a tím, co vzniká činností soudní moci, je ten, že zákon platí obecně, pro všechny. Naproti tomu soudní rozhodnutí, tedy rozsudek, je směrodatný jen pro konkrétní případ, pro strany ve sporu. Proto bývají rozsudky soudů označovány jako *individuální* právní akty, zatímco zákony platící pro všechny jsou *normativní* právní akty.

Kdo představuje zmíněné tři složky moci? V našem státě vykonává legislativní moc parlament, který je dvoukomorový, složený z poslanecké sněmovny a senátu. Na půdě parlamentu vznikají zákony, když dochází nejprve k podání důvodové zprávy zmiňující účel přijetí nového zákona, návrh zákona je následně přepracován do paragrafového znění, a pokud je schválen poslanci i senátory, jde k prezidentovi. Ten má právo veta, ale sněmovna je může přehlasovat. Kdo může podat návrh zákona? Poslanec, skupina poslanců, senát, vláda nebo zastupitelstvo vyššího územního samosprávného celku. Tomuto právu se také říká zákonodárná iniciativa. Exekutivní, tedy výkonná moc je realizována prezidentem a vládou složenou z předsedy, místopředsedů a jednotlivých resortních ministrů. Soudní moc vykonávají nezávislé soudy, jak uvádí v jednom ze svých článků ústava. Soudce tedy nesmí jiný orgán při rozhodování ovlivňovat. Pokud nicméně vyvstává pochybnost, že soudce nebude v konkrétním případě rozhodovat nestranně, je možné vyjádřit jeho podjatost a směřovat k tomu, aby věc rozhodoval soudce jiný. Představitelé jednotlivých složek moci přitom mají vzájemné vazby: například soudci jsou jmenováni prezidentem, poslanecká sněmovna vyjadřuje důvěru vládě apod.

KLÍČ K OTÁZKÁM:

Tab. č. 1:

právní norma: „Výpověď z pracovního poměru musí být písemná, jinak se k ní nepřihlíží.“ nebo „V řízení se jedná a písemnosti se vyhotovují v českém jazyce.“

právní předpis: Listina základních práv EU, Úmluva o právech dítěte, nařízení vlády o minimální mzdě

právní odvětví: např. finanční právo, správní právo, občanské právo, trestní právo

Tab. č. 2:

ignorantia iuris neminem excusat = *neznalost zákona neomlouvá* /žádný občan nemůže před správním orgánem nebo soudem namítat, že určitý zákon neznal, protože i kdyby to byla pravda, soud to nebude zajímat/

rovnost mezi subjekty právního vztahu, resp. mezi občany /v civilním řízení se musí žalobci i žalovanému u soudu dostat stejného zacházení/ - jinak ji lze i vyjádřit jako zákaz nerovného zacházení, tj. zákaz diskriminace

zákaz retroaktivity /žádný občan nemůže být postihován trestem za spáchání trestného činu, pokud v době spáchání skutku ještě nebyl zákonem chápán jako trestný čin/

pacta sunt servanda = *smlouvy se musí dodržovat* /vždy je podstatné pro výklad práv a povinností smluvních stran, co je uvedeno ve smlouvě, tj. k čemu se strany smluvně zavázaly/

autonomie vůle = *svoboda smluvních stran* /v soukromém právu, tedy i při uzavírání smluv, je základním principem svobodná vůle smluvních stran: podle nového občanského zákoníku si smluvní strany mohou ujednat téměř cokoli, vyjma narušování veřejného pořádku, porušování základních práv a dobrých mravů/

zákaz diskriminace /ve vybraných oblastech práva není možné rozlišovat mezi lidmi na základě rasy, pohlaví, věku a dalších zakázaných důvodů/

humánnost trestů /státní moc nemůže zakotvit do předpisů nehumánní, ponižující tresty, ani mučení/

ochrana právní jistoty účastníka řízení – občana /tato zásada se projevuje ve více okolnostech, ale podstatné hlavně je, že rozhodne-li soud o určité právní otázce svým rozhodnutím, nemají se soudy v budoucnu při rozhodování téže otázky bezdůvodně odchylovat, tedy rozhodovat jinak

Otázka č. 1: D

Otázka č. 2: C

Tab. č. 3:

dispozitivní právní norma: taková právní norma, od níž je možné se ve smlouvě odchýlit – přednost dostane to, co je ve smlouvě, nikoli to, co stanovila zákonem ona dispozitivní norma, typicky jde o postup v civilním právu

pozitivní právo: souhrn právních předpisů – pravidel, daných společností, resp. státní mocí, které je současně touto státní mocí vynutitelné (oproti právu přirozenému)

vztah mezi právní normou a právním předpisem – právní norma je základní jednotka, z norem se skládají předpisy

vztah mezi právním předpisem a právním řádem- právní řád je tvořen předpisy

Tab. č. 4:

Kogentní vs. dispozitivní: od kogentní normy není možné se odchýlit smlouvou, od dispozitivní ano

Hmotné vs. procesní: hmotněprávní normy určují práva a povinnost, základní právní instituty, zatímco procesní normy upravují postup úřadů, soudů apod.

Soukromoprávní vs. veřejnoprávní: soukromoprávní normy jsou obsaženy v civilních předpisech a jsou často dispozitivní, veřejnoprávní, většinou kogentní, jsou logicky obsaženy v předpisech veřejného práva

Subjektivní vs. objektivní: subjektivní právo vyjadřuje právo jednotlivce na určitou dávku například, tj. jde o oprávnění, zatímco objektivní právo jsou právní předpisy, tj. právo jako celek

Vnitrostátní vs. mezinárodní: vnitrostátní právo je vydáváno naším zákonodárcem, zatímco mezinárodní dohody si sjednávají jednotlivé země - státy

Soukromé vs. veřejné: právní řád je tvořen jak soukromým, tak veřejným právem, soukromé právo upravuje vztahy mezi jednotlivci, občany (například uzavírání dohody o prodeji nemovitosti), zatímco veřejné právo vyjadřuje mocenský vztah mezi orgány státu a lidmi (například postup stavebního úřadu při povolování stavby)

Přirozené vs. pozitivní: přirozené právo není stanoveno mocenskými orgány, ani není vynucováno: náleží prostě každému člověku z přirozenosti, zatímco pozitivní právo je souhrn norem, které jsou státem vynutitelné

Otázka č. 3: D

Tab. č. 5: 1. soukromé právo, 2. veřejné právo, 3. soukromé právo, 4. soukromé právo

Tab. č. 6: 1. správní právo, 2. správní právo, 3. finanční právo, 4. rodinné právo, 5. občanské právo, 6. ústavní právo, 7. občanské právo